

УДК 811.161.2'42:821.161.2.09(092)

DOI:

*Оксана Скварок, старший викладач кафедри
філологічних дисциплін та методики їх викладання у початковій школі
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

ЛЕКСИЧНІ ДЕРИВАТЕМНІ ЕКСПРЕСЕМИ ЯК ЗАСІБ СУБ'ЄКТИВІЗАЦІЇ МОВЛЕННЯ І. ФРАНКА

У статті розглядається проблема лінгвостилістичної функції експресивно маркованої лексики у художньому тексті з позицій когнітивної лінгвістики, робиться спроба лінгвістичної інтерпретації експресивно забарвленої лексики, зокрема досліджується функція дериватемних (словотвірних) експресем для створення експресивності художнього тексту на матеріалі художніх творів І. Я. Франка.

Ключові слова: когнітивна лінгвостилістика; експресивність; експресивне значення; слово-експрема; дериватемна експрема.

Літ. 14.

*Oksana Skvarok, Senior Lecturer of the Philological Sciences and Techniques of Teaching in
Elementary School Department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

LEXICAL DERIVATIVE EXPRESSIONS AS A MEANS OF SUBJECTIVIZATION OF I. FRANKO

The subject of the study is a word-formation expressive as elementary unit of the corresponding microsystem in the system of verbal-artistic image. The problem of the linguistic-stylistic function of expressively marked vocabulary in artistic text is considered from the standpoint of cognitive linguistics. Cognitive linguistics explores the language, unlike traditional theoretical linguistics, not simply as a system of linguistic units, but examines their functions in the thinking speech acts of man, considers language phenomena and processes in close connection with such cognitive processes as perception and memory of man, his thinking, imagination and emotions. From this point of view, speech expression as a complex linguistic category which is based on a whole range of intralanguage, mental and social factors, is considered in the article in the context of the general problem of expressiveness as a culturological category. The attempt of linguistical interpretation of expressively colored vocabulary is done; in particular the function of word-building express for creation expressiveness of artistic text on the material of I. Franko's works of art is investigated. The object of a detailed analysis of the linguistic-stylistic function of word-building express is a short story "My crime". Choosing this genre, a narration-reminder, for analysis is interesting from the standpoint of cognitive linguistic, because it is an autobiographical work in which I. Franko, who is characterized by his insightful psychology, tries to deepen into such a complex moral and ethical problem as a child cruelty. During the analysis it is traced as meaningful structure of the word-building express expands and enriches them with artistic-expressive "gains" of meaning that develop in the system of the entire aesthetic object – artwork. The analysis shows that derivative expresses as units of the lexical microsystem in the system of all verbal-artistic means of the writer acquire a weighty stylistic load and their expressiveness depends on the content and genre of the work.

Keywords: cognitive linguistic; expressiveness; expressive meaning; word-express; derivative express.

Постановка проблеми. У руслі сучасного когнітивного мовознавства дослідження проблеми експресивізації художнього тексту та лінгвостилістичних засобів її реалізації у художньому творі, найважливішим з яких є слово-експрема, набувають особливої актуальності. З огляду на те, що функціонування слова-експресем як основної одиниці у системі лінгвостилістичних засобів художніх творів І. Я. Франка досліджувалося переважно літературознавцями, ця проблема у мовознавстві є актуальною. Особливий інтерес становить функція дериватемної (словотвірної) експресем, яка у системі Франкових експресем займає помітне місце.

Аналіз останніх досліджень. Останнім

часом проблема експресивізації художнього тексту все частіше стає предметом дослідження у наукових студіях лінгвостилістів, хоча літературознавці традиційно залишаються тут більш продуктивними. Така ж тенденція зберігається загалом і у сучасному франкознавстві. У вивчення мови художніх творів І. Франка вагомий внесок раніше зробили І. Ковалик, М. Онишкевич, Т. Панько, Я. Закревська, І. Ощипко, І. Петличний, І. Чередниченко. Різні аспекти проблеми експресивізації висловлення перебувають у центрі досліджень сучасних українських мовознавців С. Єрмоленко, М. Плющ, А. Загнітка, С. Бибик, В. Чабаненко [12; 13] та ін. Лінгвостилістичний потенціал експресивних

елементів у художньому тексті досліджували українські лінгвісти Л. Полюга, С. Єрмоленко, Н. Бойко, Л. Пустовіт, Н. Сологуб, Л. Ставицька, О. Сербенська [1; 7; 8] та ін.

Більшість дослідників вважають, що “експресивність є однією з найскладніших лінгвістичних категорій, оскільки вона пов’язана з проявом суб’єктивного початку у мові, що супроводжує пізнання об’єктивної дійсності і відображає зміст індивідуальної свідомості носіїв тієї чи іншої мови”, і розглядають експресивність як характеристику людського існування в світі, як спосіб онтологічного осмислення зв’язку “людина – світ” [9, 50]. В. М. Телія так само розглядав експресивність як вияв суб’єктивного фактора у мові. Досліджуючи механізми експресивного забарвлення мовних одиниць, зокрема у художньому тексті, вказував на прагматичну орієнтацію експресивності – бажання викликати у читача відповідне емоційне сприйняття зображуваного у тексті [14].

Окремі аспекти проблеми словотвірних засобів мови І. Франка були в полі зору мовознавців І. Ковалика, В. Грещука, Л. Невідомської, Т. Космеди та ін., однак функція дериватемних експресем у творах письменника системно не досліджувалась [2; 3; 4].

Проблеми мовленнєвої експресії як складної лінгвістичної категорії, що “спирається на цілий комплекс внутрішньомовних, психічних та соціальних факторів і виявляється як інтенсифікація виразності повідомлюваного, як збільшення вражаючої сили вислову” [12, 33] є актуальними у руслі сучасного когнітивного мовознавства. У цьому контексті актуальними є дослідження, спрямовані на ґрунтовну лінгвістичну інтерпретацію експресивної словотвірної лексики І.Я. Франка.

Мета статті – окреслити проблему експресивності як культурологічної категорії, її світоглядного та лінгвістичного статусу та проблему функціонування експресемі як контекстуального засобу вираження виразності, зокрема розкрити питання художньої цінності дериватемних експресем Івана Франка у парадигмі сучасного мовознавчого спрямування франкознавства – у руслі когнітивної лінгвістики.

Виклад основного матеріалу. З 80-х років ХХ століття у мовознавстві відбулися кардинальні зміни щодо напрямків наукових досліджень у зв’язку із зародженням ідей когнітивного підходу до мови. Мова почала досліджуватись не тільки як унікальний об’єкт, що розглядається ізольовано (тобто в самій собі і для себе), але й значною

мірою як засіб проникнення до всіх ментальних процесів, які відбуваються в голові у людини й визначають власне її існування та функціонування у суспільстві. Таке розуміння мови і мети теоретичного мовознавства лежить в основі когнітивного підходу до мови, що передбачає спробу розгляду усіх досліджуваних мовних явищ і процесів, одиниць і категорій за їхніми зв’язками з іншими когнітивними процесами – із сприйняттям і пам’яттю людини, її уявою і емоціями, мисленням [6, 9].

М.П. Кочерган зазначав, що когнітивна лінгвістика повертає дослідження мовних явищ “до тих парадигм, які розглядають мову як явище суспільне, тісно пов’язане з історією народу, його культурою. Іншими словами, на сучасному етапі відбувається гуманізація мовознавства” [5, 146]. “Гуманізації” сьогодні зазнають, зокрема, і лінгвістичні дослідження семантики художніх текстів, змісту мовної одиниці як елемента художньої форми. Цікавим з цього погляду об’єктом дослідження у художньому тексті є слово-експресема.

У художньому творі слово є основним засобом образотворення. Його лексико-семантична структура є смисловим підґрунтям, на яке спирається лінгвістична функція слова в художньому творі [5, 378]. Конотація слова у тексті художнього твору власне актуалізує додаткову стилістичну інформацію і тим самим сприяє створенню експресивності художнього тексту.

Експресивність, експресивне значення є категоріальними поняттями у метамові лінгвістичних досліджень. Експресивність у лінгвістичній розгляді розглядають як таке мовне явище, що породжується емоційністю, образністю, характерністю мовлення, як функціональну категорію, що завжди зорієнтована на людину, її емоційно-психічну та кваліфікативну сферу мовленнєво-розумової діяльності, сигналізують про інтенції суб’єкта мовлення, передають його ставлення до позначуваного об’єкта та впливають на адресат силою почуттів та афективних станів [9, 52]. У різних сучасних парадигмах наукової інтерпретації художнього тексту рівень його експресії визначають загалом як систему стилістичних чи риторичних фігур або як систему образних засобів у ньому.

Безперечно, найвиразнішим засобом експресивізації мовлення є експресивна лексика. У літературній мові її послідовно зараховують до периферійної сфери словникового запасу, натомість у художньому тексті експресивна лексика є надзвичайно виразним засобом образотворення.

Експресивність як мовне явище є наслідком відхилення від стереотипів у використанні мовних одиниць, а засобом її реалізації є експресема. Експресивність притаманна одиницям усіх мовних рівнів: графічного, фонетико-фонологічного, лексичного, словотвірного, фразеологічного, граматичного, синтаксичного, текстуального. Відповідно, експресеми бувають просодемні, фонемні (фонетичні), графемні (морфемні, синтаксемні), дериватемні, лексемні, фраземні та ін., а класи їх є архіекспресемами. Експресема як елементарна одиниця словесно-художньої дійсності є компонентом відповідних мікросистем, які входять у систему всіх словесно-художніх засобів [7, 378].

Експресема містить у собі “лінгвістичне” та “естетичне”, оскільки є тим мовним засобом, що творить красу твору, увиразнює мову письменника, а отже, дарує естетичну насолоду.

Досліджуючи мовне багатство і багатогранність Франкового слова, науковці завжди акцентували на вимогливості письменника до власного слова, відповідальному ставленні Каменяра до слова як мовно-естетичного знака національної культури.

Л.М. Полюга з цього приводу писав: “Кожне слово мало значення в творах поета, і саме тому він уважно ставився до мови, яка, на його думку, належить до тих прикмет, що відповідають складові душі письменника” [7, 136]. І. Франко глибоко відчуває природу живої мови, її стосунків з людиною, “живе в ній” (О. Потебня), заряджає її особливою енергетикою, притаманною лише його мові. На особливу увагу в цьому контексті заслуговує розкриття художньої функції дериватемна (словотвірна) експресема у творах І. Франка.

Найменування, яке здійснюється у лексичній формі, а особливо похідним словом, представляє собою не тільки процес позначення денотата, але водночас процес пізнання і комунікації. Смислова функція похідного слова як одиниці інформації включає формування поняття і передавання певного мислинневого образу у процесі комунікації. У художньому тексті смислова функція похідного слова як засобу образотворення виявляється особливо промовисто.

У статті, з огляду на її обсяг, ми обмежимо завдання аналізу Франкових дериватемних експресем спостереженнями над їх вкрапленням у новелу “Мій злочин”. Це за жанром новела-спомин, у якій письменник у високохудожній формі з проникливим психологізмом намагається заглибитися у таку складну морально-етичну проблему, як дитяча жорстокість. Оскільки

новела автобіографічна, її можна сприймати як своєрідну сповідь-каяття автора за вчинений ним у ранньому дитинстві, як пише сам Франко, злочин – вбивство маленької пташки.

У творчості І. Франка мотив повернення у дитинство, його глибоко емоційні спогади з минулого посідають особливе місце. Складні життєві випробування часто повертають письменника до днів минулих, тіні яких ненастанно тривожать його душу, спогади про які, як писав про себе Франко, “ворушать моє серце, і витискають сльози на очі. Чи маю вас ловити, тіні, сігтю слова?” [11, 318]. У ту Франкову “сіть слова”, зважаючи на особливий психологічний стан автора, його душевні муки і переживання власної безпомічності якось зарадити своїм болям, потрапляло багато неперевершених за своєю художньо-зображальною силою різномірних експресивних одиниць. Помітне місце і роль для розкриття образу “мук сімліня” автора від важкого спогаду з дитинства про “одну незвичайну подію” займають у новелі “Мій злочин” дериватемні (словотвірні) експресеми (у тексті статті виділяються курсивом).

Уже сам заголовок новели містить промовисте слово-експресему, яке налаштує читача на якісь драматичні події. *Злочин* – саме так, відверто, з оголеним відчуттям власного гріха називає автор свій вчинок нехай навіть і в далекому дитинстві. І вже в перших рядках твору цей злочин отримує свою назву: “Так, у мене на сумлінні *збійство*” [10, 62]. На полонізм *збійство* (діал., далі зустрічаємо ще й *убійство*) часто натрапляємо у творах тогочасних галицьких письменників. Конотація цього деривата у тексті твору набуває відтінку особливого трагізму у медитативних роздумах Франка про тваринну поведінку людини на Землі, про її атавістичні інстинкти. Власне після короткого вступу, у якому автор зізнається у своєму злочині, письменник дає неприкрити, відверту характеристику людини-вбивці: “...чоловік – великий, *систематичний, рафінований* убійця між божими сотворіннями...” [10, 62]. Прикметникові означення *систематичний, рафінований* підсилюють трагізм ситуації. Перше вказує на вияви людської жорстокості як такі, що вже втратили, на думку письменника, ознаки випадковості, спонтанності, а чиняться повсякчас, стали нормою людського буття. Друге – *рафінований* – має особливо відчутне іронічне звучання, яке підсилюється іншомовним походженням твірного слова. Творить образ людської жорстокості як такої, що є осмисленим вибором людини і найчастіше виявляється нею з

особливим цинізмом. Людини-звіра. Саме з цим образом С. Черкасенка в поезії “Людина” асоціюється Франковий *убійця*: “Людина ж – звір... Вінок любові Звива отрутою зневір, І топить все у ріках крові Людина – бог, людина – звір!..” У цьому контексті епітети “великий, систематичний, рафінований” набувають градаційного значення.

Аналіз прикметникових означень у тексті засвідчив, що майже усі вони є похідними одиницями. Експресивність прикметникових дериватів виявляється у творі з особливою силою у зображенні головних героїв – самого оповідача і маленької пташки-жертви. Образи Франка-автора і головного персонажа-оповідача взаємовідображаються аж до ототожнення. Начебто намагаючись якось виправдати власну дитячу жорстокість, автор на початку оповіді скупко характеризує маленького убивцю, акцентуючи головню на малому віці: “Я був тоді *невеличкий сільський хлопчина* і бігав, граючись, по лісах і полях мого рідного села” [10, 63]. Почуття провини за безвинно загублену пташку виявляється натомість у цілому ряді означень в описі маленького бранця. Франко добирає їх майстерно, щоб не тільки змалювати пташку, але й викликати у читача співчуття до неї, заставити співпереживати з автором. Вживанням ряду деривативних прикметникових експресем, зокрема і з демінутивними суфіксами, передається підкреслена незахищеність пташки: “Се був *маленький болотяний* пташок, які в нашій підгірській околиці показуються дуже рідко. Пір’я на нім було *попелясто-сіре* з *легеньким перловим* полиском, дзобик *тоненький, темно-зеленкуватий* і такі ж самі довгі *тонесенькі* ноги” [10, 64]. У короткому, але детальному описі автор насамперед акцентує нашу увагу на колоративах. Він хоче, щоб читач побачив красу пташки так, як і він це свого часу спостеріг, ще не знаючи, яка доля спіткає це маленьке створіннячко з його ж вини. Прикметникові словотвірні експресемі у тексті якраз передають нам усю глибину внутрішніх переживань оповідача за долю маленького безневинного бранця. У повторенні окремих прикметників-експресем прочитується жаль за скоєним, віддалене у часі каяття: *гарненький* пташок, *тоненька* шийка, *тоненькі* ніжки, *м’якеньке* пір’ячко. В середині подвійного вікна, куди посадив пташка хлопчик, маленький бранець сидів *ослаблений і втомлений, з сумними оченятами*. У новелі весь час підкреслюється, що пташок був гарний, навіть незвичний у своїй красі.

Після епізоду вбивства пташки, який виписаний автором дуже коротко і майже беземоційно, зі скупкою констатацією факту, тональність оповіді різко змінюється. Хлопчик тримав у руці “*холодний бездушний труп*”. Цей тактильний образ мертвого пташка сприймається майже фізично. І вже у наступних рядках оповідач з відчуттям болісного психологічного зриву вдається до самоаналізу свого вчинку: “Я почув виразно, що я отсе зробив щось *безглузде, огидливе*, що я допустився *безсердечного* вбійства... Адже ж я знівечив зовсім безцінно таке гарне *невинне* життя!.. Я випустив неживого пташка з руки і, *засоромлений, стурбований, пригноблений і змішаний*, я побіг геть, геть від нього, щоб не бачити його, щоб затерти в душі навіть споминку про нього” [10, 67]. І вже закінчуючи свою сповідь перед читачем (а можливо, навіть швидше перед самим собою), як після надзвичайно важкого і водночас вкрай необхідного для зболоної душі катарсису автор зізнається: “... і мені здається, що все дурне, *безцільне*, жорстоке і погане, що я тільки коли зробив у своїм житті, скристалізувалося в конкретний образ отсього малого, невинно *замордованого* пташка ... мені здається, що я сам той *маленький, слабосилний, голодний* пташок” [10, 68]. Шалене сум’яття думок, почуття страху і водночас невимовної розпуки підсилюються тут насамперед прикметниковими деривативними експресемами.

В описі ранньої весни, який відзначається багатством колоритних, точно підмічених оповідачем характерних деталей, емоційно-експресивне навантаження теж припадає насамперед на прикметникові деривативні експресемі. Спостережливість і залюбленість малого героя у свою малу батьківщину вражає. Дитячим допитливим оком він підмічає, що сіножать ще “гола і сіра від *скиненої* недавно *зимової* перини”, але вже “десь-не-десь прокльовувалася з землі свіжа зелень: *сквапливі* острі листки тростини, ще *позвивані* в острі шила листки хрину та лопухів над потоком”, а “на далеких вершках Карпат блискотіли ще *здорові* снігові шапки, мов *іскристі діамантові корони*” [10, 63]. Експресема *сквапливі* передає якнайточніше і найобразніше відчуття того, що природа квапиться скинути зимові пута. В одну хвилину оповідач різко змінює тональність: від споглядання спокійного ліризованого пейзажу сіножаті, лісу, гір читач разом з хлопчиком переводить свій зір на річку, яка, ще ясна і чиста до сходу сонця, тепер “клекотіла гнівно в своїх тісних берегах і протискалася вниз своїми

жовтаво-брудними розбурханими водами: се були якраз оті блискучі діаманти, розтоплені весняним сонцем” [10, 63].

Зауважимо, що у мовній канві новели мало зустрічаємо складних лексем: окрім декількох прислівників (густо-часто, тихо-тихо, тихотихесенько, ось-ось), лише три прикметники – “темно-синє склепіння неба”, “попелясто-сіре” пір'я пташка і, власне, жовтаво-брудні води річки. Якщо перші два є просто колоративами, то в описі річкової стихії означення жовтаво-брудні, розбурхані (води) виконують, окрім номінативно-інформаційної функції, виразну емоційно-експресивну – є засобом експресивізації, забезпечують свіжість, жвавість, картинність викладу. У читача образ брудної стрімкої води (розбурхані води) викликає відчуття подальшого драматичного напруження внутрішнього сюжету новели – має трапитись щось недобре.

На особливу увагу в лінгвостилістичному аналізі новели заслуговують похідні емоційно-оцінні іменники та дієслова. Вони, як і емоційно-оцінні слова інших лексико-граматичних класів слів, передають у художньому тексті суб'єктивну оцінку мовцем певного об'єкта, всієї повідомлюваної інформації або адресата повідомлення, можуть виражати схвалення чи осуд, погорду або критику, прояв симпатії чи антипатії, любов чи ненависть, тобто емоції людини.

Напруженість розкриття образу оповідача з особливою силою стає відчутною у епізоді, коли він в один момент усвідомив усю жорстокість і безцільність свого вчинку: “І нараз зломилася, розвіялася вся моя впертість, моя завзятість, моє самолюбство”. Переживання оповідача-автора (тут особливо відчутним є їхнє абсолютне злиття) досягають кульмінації. Усього двома дієслівними експресемами автор дає відчути читачеві трагізм дитячого каяття і страшного усвідомлення причини власної жорстокості – *впертість, завзятість, самолюбство*. Тут іменникові дериватемні експресеми творять образ майже персоніфікований: автор підкреслює якусь начебто відособленість від цих нехай навіть ще дитячих рис характеру. Як наслідок, винесення оповідачем самому собі міри покарання: “...я допустився безсердечного вбивства, навалив на себе провину, якої не відпокутую і не відмолю ніколи” [10, 67]. Дериватемні дієслівні експресеми *навалив, не відпокутую, не відмолю* підкреслюють усвідомлення незворотності скоєного.

В останніх рядках новели психологічний паралелізм подій – муки безневинно замордованої

пташки і самого автора у час перебування в тюрмі – конденсується в мові письменника у блискучо дібраних ним різночастининомовних дериватемних експресемах: “А в хвилях тривоги і розпуки, коли лютий біль запускає кігті в моє серце і грозить ось-ось зламати силу моєї волі, мені здається, що я сам той маленький, слабосилий голодний пташок. Я чую, що якась уперта і нерозумна сила держить мене в жмені, показує мені неволімі привиди свободи і щастя, та може в найближчій хвилі без причини і без цілі скрутить мені голову” [10, 68]. І в той момент, коли, як пише автор, “.. шпигонули мене в саме серце його [пташка – О.С.] сумні, повні тихої резигнації оченята...”, сталося те, що Франко передав знаковим словом для розуміння описаних у новелі явищ екзистенційного характеру – дієслівною дериватемною експресемою “скристалізувалося”: “... все дурне, безцільне, жорстоке і погане, що я тільки коли зробив у своїм житті, скристалізувалося в конкретний образ отього малого, невинно замордованого пташка” [10, 68].

Дериватемні експресеми як одиниці лексичної мікросистеми у складі системи всіх словесно-художніх засобів письменника у аналізованій новелі поза контекстом є в основному стилістично нейтральними словами. Однак у творі вони мають вагоме стилістичне навантаження. Їх експресивність зумовлена змістом і жанром твору (новела-сповідь). Франко-мовотворець розкриє нам секрети досягнення чіткості думки і виявлення усїєї глибини переживань свого героя лише тоді, коли ми будемо вдумливі і глибоко проникати у світ його слова. А він безмежний і за формою, і за духом.

Висновки. У сучасному мовознавстві проблема експресивності мовлення, зокрема художнього, становить особливий інтерес у когнітивно спрямованих дослідженнях, що пов'язано з осмисленням різноманітності культурних форм діяльності людини та виявлення глибинних основ людського буття.

Авторська мова Івана Франка як об'єкт наукового аналізу була і залишається актуальною лінгвістичною проблемою, хоча на сьогодні ми все ще не маємо комплексних монографічних досліджень системи лінгвостилістичних засобів художніх творів Івана Франка. У статті здійснено лінгвостилістичний аналіз мови новели І. Франка “Мій злочин” щодо використання характерних для емоційно експресивної мови письменника словотвірних моделей – дериватемних експресем.

У свій час Іван Ковалик об'єктивно висловився

про цінність напрацювань самого Івана Франка у ділянці лінгвостилістичної думки для сучасної лінгвостилістики: “Лінгвостилістичне проникнення І. Франка у секрети поетичної мови повинно стати для сучасних лінгвостилістів цінним зразком вивчення функції художнього слова в усій його складній комплексній багатогранній структурі: звуковій, фонемній, графемній, граматичній семантичній, стилістичній, лінгвостилістичній. Своїми глибокими, багатограними лінгвостилістичними розвідками Франко заклав тривкі наукові основи теорії сучасного лінгвостилістичного вчення про систему мовностилістичних експресем художнього словесного твору, збагативши мовознавчу скарбницю лінгвостилістичної думки” [2, 492]. Ці слова вченого спонукають до нових досліджень мовного багатства невичерпної художньої спадщини великого Каменяря.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єрмоленко С.Я. Експресивність / С.Я. Єрмоленко // Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. та ін. – К.: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2000. – С.156 – 157.
2. Ковалик І. І. Питання лінгвостилістики у працях Івана Франка / І. І. Ковалик // Ковалик І. І. Питання українського і слов'янського мовознавства: вибрані праці / І. І. Ковалик. – Львів – Івано-Франківськ, 2008. – Ч. II. – С. 485 – 492.
3. Ковалик І. І. Про типологічну інтерпретацію художнього слова та вияв майстерності у Словнику мови творів І. Франка / І. І. Ковалик // Ковалик І. І. Питання українського і слов'янського мовознавства : вибрані праці / І. І. Ковалик. – Львів – Івано-Франківськ, 2008. – Ч. II. – С. 271 – 281.
4. Космеда Т. А. Комунікативна компетенція Івана Франка: міжкультурні, інтерперсональні, риторичні виміри: [монографія] / Т. А. Космеда. – Л.: ПАІС, 2006. – 328 с.
5. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. – Київ: Академія, 2006. – 464 с.
6. Кубрякова Е. С. Язык и знание. На пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
7. Полюга Л.М. Слово у поетичному тексті Івана Франка. – К.: Наукова думка, 1977. – 167 с.
8. Сербенська О. Мовний світ Івана Франка: Статті, роздуми, матеріали. – Львів, 2006. – 372 с.
9. Стегер Л.В., Киселева В.В. Экспресивность как лингвостиллистическая категория // Вопросы функциональной лексикологии. – М., 1987. – С. 50 – 54.
10. Франко І. Зібрання творів: у 50 т. / Іван Франко. – К.: Наук. думка, 1976 – 1986. – Т. 20.
11. Франко І. Зібрання творів: у 50 т. / Іван Франко. – К.: Наук. думка, 1976 – 1986. – Т. 22.
12. Чабаненко В. А. Основи мовної експресії / В. А. Чабаненко. – К.: Вища школа, 1984. – 165 с.
13. Чабаненко В.А. Стилістика експресивних засобів української мови: монографія / В.А.Чабаненко. – Запоріжжя: ЗДУ, 2002. – 351 с.
14. Человеческий фактор в языке: Языковые механизмы экспрессивности / Под ред. В.Н.Телия. – М.: Наука, 1991. – 214 с.

REFERENCES

1. Yermolenko, S. Ya. (2000). *Expresyvnist' Ukrainyans'ka mova: Entsypopediia* [Ukrainian language: Encyclopedia]. Editors: Rusanivskyi V. M., Taranenko O. O and others. Kyiv: Ukrainian encyclopedia by M. P. Bazhana, pp. 156 – 157. [in Ukrainian].
2. Kovalyk, I. I. (2008). *Pytannia lnhvostylistyky u pratsiakh Ivana Franka* [The question of lingo stylistic in Ivan Franko's works]. *The question of Ukrainian and Slavic linguistics: selected works*. Lviv – Ivano-Frankivsk, Part II, pp. 485 – 492. [in Ukrainian].
3. Kovalyk, I. I. (2008). *Pro typolohichnu interpretatsiiu khudozhnoho slova ta vyiv maisternosti u slovnyku movy tvoriv Ivana Franka* [About typological interpretation of artistic word and expression skills in the dictionary of the language of the works by I. Franko]. *The question of Ukrainian and Slavic Linguistics: Selected Works*. Lviv - Ivano-Frankivsk, Part. II, pp. 271–281. [in Ukrainian].
4. Kosmeda, T. A. (2006). *Komunikatyvna kompetentsiia Ivana Franka: mizhkulturni, interpersonani, rytorychni vymiry* [Communicative competence of Ivan Franko: intercultural, interpersonal, rhetorical measurements]. Lviv: PAIS, 328 p. [in Ukrainian].
5. Kochergan, M.P. (2006). *Zahalne movoznavstvo* [General linguistics]. Kyiv: Academy, 464 p. [in Ukrainian].
6. Kubryakova, Ye. S. (2004). *Yazyk i znaniia. Na puti poluchenii znaniu o iazyke: chasti rechi z kohnitivnoi tochki zreniia. Rol iazyka v poznanii mira* [Language and knowledge. On the way to gaining knowledge about the language: parts of speech from cognitive point of view. The role of language in the perception of the world]. Moscow: Languages of Slavic culture, 560 p. [in Russian].
7. Poluga, L. M. (1977). *Slovo u poetychnomu teksti Ivana Franka* [The word in the poetic text by Ivan Franko]. Kyiv: Naukova dumka, 167 p. [in Ukrainian].

8. Serbenskaya, O. (2006). *Movnyi svit Ivana Franka: Statti, rozdumy, materialy* [Language world of Ivan Franko: Articles, thoughts, materials]. Lviv, 372 p. [in Ukrainian].
9. Steger, L.V., & Kiseleva, V.V. (1987). *Ekspressivnost kak lnhvostilisticheskaia katehoriia* [Expression as a lingvo-stylistic category]. *Questions of functional lexicology*. Moscow, pp. 50–54. [in Russian].
10. Franko, I. (1976-1986). *Zibrannia tvoriv: u 50 t.* [Collected Works: 50 v]. Kyiv: Science. thought, Vol. 20. [in Ukrainian].
11. Franko, I. (1976-1986). *Zibrannia tvoriv: u 50 t.* [Collected Works: 50 v]. Kyiv: Science thought, Vol. 22. [in Ukrainian].
12. Chabanenko, V. A. (1984). *Osnovy movnoi ekspresii* [Fundamentals of linguistic expression]. Kyiv: High school, 165 p. [in Ukrainian].
13. Chabanenko, V.A. (2002). *Stylistyka ekspresyvnykh zasobiv ukrainskoi movy* [Stylistics of expressive means of the Ukrainian language]. Zaporozhia: ZDU, 351 p. [in Ukrainian].
14. Telia, V. N. (Ed.). (1991). *Chelovecheskoi faktor v iazyke: Iazykovyie mekhanizmy ekspressivnosti* [The human factor in the language: Language mechanisms of expressiveness]. Moscow: Science, 214 p. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 06.12.2018

УДК 37.015.31:7(091)

DOI:

Неля Сірант, асистент кафедри початкової та дошкільної освіти
Львівського національного університету
імені Івана Франка

ПРОБЛЕМИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ

У статті здійснено спробу дослідити проблему естетичного виховання дітей в історичній ретроспективі; виявити соціально-історичні передумови, що відображають еволюцію теоретичних уявлень про сутність естетичного виховання й особливості його організації. Доведено, що на сучасному етапі необхідна побудова цілісної теорії естетичного виховання дітей, яка відображає досягнення сучасної педагогічної науки й забезпечує якісно нові можливості для створення і впровадження системи естетичного виховання підростаючого покоління в освітню практику.

Ключові слова: естетика; естетичне виховання; естетична культура; освітня практика.

Літ. 7.

Nelya Sirant, Assistant of the Elementary and Preschool Education Department
Lviv Ivan Franko National University

PROBLEMS OF AESTHETIC HEALTH OF CHILDREN IN HISTORICAL RETROSPECTIVES

The article attempts to investigate the problem of aesthetic education of children in the historical retrospective; to identify the socio-historical background, reflecting the evolution of theoretical ideas about the essence of aesthetic education and the peculiarities of its organization. It is proved that at the present stage, the construction of a holistic theory of aesthetic education of children is necessary, which reflects the achievements of modern pedagogical science and provides qualitatively new opportunities for the creation and introduction of a system of aesthetic education of the young generation into educational practice.

The analysis of the concept "aesthetic education" is carried out, moreover, the research analyzes the main tendencies of its evolution, necessary for a more complete understanding of the problem of aesthetic education of children; in each historical period, the corresponding socio-historical background is identified.

It is proved that the basic provisions of aesthetic education are implemented in the kindergartens and schools by means of literature, music, fine arts, theater, cinema, architecture, dance, etc. In the last decade, the development of the problem of aesthetic education of children received a new impetus, and rethinking domestic and foreign pedagogical experience, the development of innovative processes served as the basis for a comprehensive study of the problem of aesthetic education of children, taking into account modern trends in the development of society and pedagogical science.

It is proved that a holistic theory of aesthetic education of children is necessary, based on the achievements of modern pedagogical science, which arranges the researcher to be an effective practical apparatus, which provides qualitatively new possibilities for the creation and introduction of the system of aesthetic education in a broad